

А. К. Дубовік

(Мінск, УА “Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт”)

**АБМЕРКАВАННЕ ПЫТАННЯ АБ СТВАРЭННІ ВЫШЭЙШАЙ
ТЭХНІЧНАЙ НАВУЧАЛЬНАЙ УСТАНОВЫ Ё БССР
У КАНЦЫ 1920-Х ГАДОЎ**

Увосень 1929 г., па дадзеных Вышэйшага савета народнай гаспадаркі БССР (ВСНГБ), у прамысловасці рэспублікі забяспечанасць кадрамі з вышэйшай тэхнічнай каліфікацыяй была нізкай – мелася толькі 115 спецыялістаў, а дадатковая патрэба ў інжынерным і эканамічным персанале складала 714 чалавек [1, с. 155]. У БССР не было ў гэты час вышэйшых тэхнічных навучальных устаноў (ВТНУ). Беларускі дзяржаўны палітэхнічны інстытут у ліпені 1922 г. быў рэарганізаваны ў інстытут сельскай гаспадаркі. Спецыялісты вышэйшай кваліфікацыі рыхтаваліся ў РСФСР і Украіне. Неабходная колькасць высокакваліфікаваных спецыялістаў для рэспублікі не магла быць падрыхтавана за яе межамі. Не паляпшаў становішча адкрыты ў 1929 г. пры Беларускім дзяржаўным універсітэце (БДУ) хіміка-тэхналагічны факультэт. Патрэбны былі ВТНУ, якія маглі рыхтаваць кадры вышэйшай кваліфікацыі для народнай гаспадаркі рэспублікі.

Таму паўстала пытанне аб стварэнні Палітэхнічнага інстытута. У верасні 1929 г. Наркамат асветы падрыхтаваў праект пастановы аб арганізацыі ВТНУ ў БССР. 1 кастрычніка ён стаў прадметам абмеркавання на пасяджэнні прэзідыума Цэнтральнага Бюро (ЦБ) Пралетстуда пры Цэнтральным савеце прафсаюзаў Беларусі (ЦСПСБ). Было прынята рашэнне аб неабходнасці адкрыць ВТНУ ў 1930 г., паставіць перад наркаматам пытанне аб прапрацоўцы забяспечанасці ВТНУ навучальнай і жыллёвай плошчай. ЦБ Пралетстуда выступіла супраць падрыхтоўкі спецыялістаў шырокага профілю за выключэннем інжынераў-эканамістаў і за спецыялізацыю не з чацвёртага, а з другога курса [2, арк. 469].

Узнікла дыскусія аб месцы дыслакацыі будучай ВТНУ. Нарада працаўнікоў культурнай сферы, праведзеная ЦСПСБ восенню 1929 г., выказалася за адкрыццё ВТНУ ў Гомелі [3]. Цэнтральнае бюро Секцыі навуковых працаўнікоў (СНП) прафсаюза Працасветы БССР, якое разглядала гэта пытанне 10 лістапада 1929 г., не вырашыла яго

канчаткова, але знайшло мэтазгодным адкрыць ВТНУ ў Мінску. Было запланавана скліканне сходу навуковых працаўнікоў і інжынераў для абмеркавання пытання [2, арк. 493]. У сувязі з гэтым 18 лістапада ў газеце “Савецкая Беларусь” быў надрукаваны артыкул прафесара Н. Серады “Дзе павінен быць адчынены Беларускі Палітэхнічны інстытут (У парадку абгаварэння)” [3].

Аўтар падрабязна абмяркоўваў матывы за і супраць адкрыцця ВТНУ ў Гомелі ці Мінску. Гомель быў не так перагружаны як Мінск і таму там лягчэй падшукаць часова, да пабудовы будынку Інстытута, памяшканне для размяшчэння лабараторый інстытута, пад інтэрнаты студэнтаў. У Гомелі і яго ваколіцах знаходзіліся даволі буйныя прамысловыя прадпрыемствы, а гэта важна для ўвязкі выкладання з вытворчай практыкай. Аднак у Мінску Палітэхнічны інстытут таксама не будзе адарваны ад прамысловых прадпрыемстваў, хоць яны не мелі таго маштабу, як у Гомелі. Іншыя прамысловыя пункты Беларусі – Віцебск, Бабруйск, Барысаў бліжэй да Мінску.

У той час усюды па СССР ствараліся і пашыраліся ВНУ. У сувязі з гэтым востра стаяла пытанне з укамплектаваннем іх прафесарска-выкладчыцкім складам. Адкрыццё інстытута ў Гомелі, лічыў прафесар Н. Серада, немэтазгодна таму, што для яго спатрэбіцца больш 200 чалавек выкладчыкаў, а іх няма адкуль узяць. У Мінску ж працаваў БДУ, ствараўся Навукова-даследчы Інстытут (НДІ) прамысловасці, меліся Акадэмія навук і НДІ сельскай і лясной гаспадаркі. Частку іх кадраў можна выкарыстаць для выкладання ў Палітэхнічным інстытуце. У Мінск як сталіцу лягчэй было запрасіць прафесараў з іншых гарадоў СССР. Акрамя таго, у Мінску ў ВСНГБ, Дзяржплане і трэстах меліся больш моцныя сілы інжынераў і эканамістаў, іх таксама можна было выкарыстаць у якасці выкладчыкаў. Але, адзначаў прафесар, аб арганізацыі Палітэхнічнага інстытута ў Мінску можна гаварыць толькі пры аб'язковай умове, што спачатку будзе пабудавана памяшканне Інстытута, інтэрнат для студэнтаў і кватэры для прафесараў. У заключэнне аўтар артыкула падкрэсліў: “Пытанне аб месцы адчынення Палітэхнічнага інстытута надзвычай важнае і яго ўсебакова і дакладна трэба абгаварыць цэламу шэрагу зацікаўленых устаноў і грамадскіх арганізацый” [3].

Пытанне аб стварэнні ВТНУ ў БССР было вынесена на агульны сход навуковых працаўнікоў г. Мінска, які адбыўся 23 лістапада 1929 г. Прысутнічала 80 вучоных. Старшынёй сходу з'яўляўся кіраўнік Цэнтральнага бюро СНП Працасветы БССР прафесар С. Я. Вальфсон. З дакладам выступіў наркам асветы А. М. Платун. Ён адзначыў, што ВТНУ мяркуецца адкрыць у 1929/1930 гаспадарчым годзе. На пабудову будзе

адпушчана 15 млн руб. ВТНУ з 4 факультэтамі будзе знаходзіцца ў падпарадкаванні ВСНГБ. Спрэчнымі з'яўляліся пытанні наконт гідратэхнічнага і інжынерна-эканамічнага факультэтаў, а таксама месца пабудовы – Мінск ці Гомель. За Мінскам перавага ў тым, што сюды лягчэй прыцягнуць навуковыя сілы. Матывы за Гомель: развітая прамысловасць, рабочы цэнтр, моцная электрастанцыя, якая забяспечыць патрэбы ВТНУ па электраэнэргіі; акрамя таго ў Гомелі ёсць памяшканне [2, арк. 530].

У спрэчках выказаліся 11 удзельнікаў сходу. У. К. Стракоўскі з ВСНГБ адзначыў, што патрэбы БССР у спецыялістах дасягаюць 4 тыс. чалавек, прычым у першую чаргу патрэбны механікі, хімікі, тарфянікі, эканамісты, будаўнікі. Трэба ствараць дзве ВТНУ – Палітэхнічны з 4 факультэтамі і Будаўнічы інстытуты. Праграмы і планы ВТНУ трэба будаваць з разліку трох гадоў навучання; галінную спецыялізацыю праводзіць пачынаючы з другога курса. Выказаўся за адкрыццё ВТНУ ў Мінску, дзе ёсць навуковыя сілы, а будучае Мінска як прамысловага цэнтра не меншае, чым Гомеля. Прафесар Н. Серада падкрэсліў неабходнасць працы ВТНУ ў Мінску, акрамя таго спыніўся на патрэбе арганізацыі лесайнжынернага факультэта ці аддзялення. Прадстаўнік Міжсекцыйнага бюро інжынераў і тэхнікаў (МБІТ) пры ЦСПСБ В. С. Натансон таксама выказаўся за стварэнне ВТНУ ў Мінску. Пытанне аб недахопе электраэнэргіі адпадае, бо ў горадзе будзе пашырана магутнасць устаноў. Адзначыў, што працягласць навучання знізіць да трох гадоў нельга [2, арк. 530].

Акадэмік АН БССР Г. І. Гарэцкі спыніўся на структуры ВТНУ. На яго погляд, патрэбны лесамеханічны, тэкстыльны факультэты. Пры выбары месца адкрыцця трэба кіравацца прынцыпамі: набліжэння да вытворчасці, увязкі з навуковымі ўстановамі, раўнамернага размеркавання ВТНУ. Але Палітэхнічны інстытут павінен быць пабудаваны ў Мінску, а ў Гомелі стварыць Будаўнічы інстытут. Акадэмік АН БССР С. Я. Вальфсон адзначыў, што пытанне аб пабудове ВТНУ мае вялікае грамадскае значэнне. На яго думку, трэба ўзяць курс на раўнамернае размеркаванне ВТНУ па гарадах рэспублікі, таму адкрыць ВТНУ ў Гомелі. Довад аб магчымасці скарыстання ў ВТНУ навуковых сіл устаноў Мінска лічыў не важкім, бо будзе перагружанасць навукоўцаў. Член прэзідыума Дзяржплана БССР дацэнт І. І. Краскоўскі падтрымаў меркаванне, што трэба будаваць дзве ВТНУ, выступіў за чатырохгадовы тэрмін навучання. Навуковец А. А. Манаў спыніўся на пытанні, ці арганізоўваць аддзяленне інжынераў-эканамістаў. Дацэнт А. К. Галавінскі выказаўся за арганізацыю электратэхнічнага, тэхналагічнага, спажывецкага факультэтаў і за адкрыццё ВТНУ ў Мінску. Прафесар-географ,

член Прэзідыума АН БССР А. А. Смоліч падкрэсліў, што пытанне аб ВТНУ павінна быць вырашана ў залежнасці ад разгортвання прамысловасці. “За Гомелем застаецца толькі адна перавага – развіццё прамысловасці зараз. Але гэты довад не зусім пераканаўчы, бо трэба базіравацца на прамысловасці заўтрашняга дня, а не сённяшняга”. Зыходзячы з гэтага, унёс прапанову будаваць ВТНУ ў раёне Асінбуду – у Воршы [2, арк. 530–531]. Інспектар Наркамата асветы БССР С. Ю. Лысоў згадзіўся з выказанай думкай аб неабходнасці стварэння двух ВТНУ, выказаўся за 4-гадовы тэрмін навучання. Адносна месца дыслакацыі канчатковай думкі не меў. Прафесар хіміка-тэхналагічнага факультэта БДУ М. А. Прыляжаеў звязаў пытанне аб месцы будаўніцтва ВТНУ з наяўнасцю кадраў, прывёў прыклады таго, як цяжка абстаіць справа з укамплектаваннем ВТНУ; выхад са становішча будзе лепшы, калі адкрыць ВТНУ ў Мінску. Лічыў мінімальным 4-гадовы тэрмін навучання [2, арк. 531].

У заключным слове дакладчык А. М. Платун адзначыў, што ў рэспубліцы мала навуковых кадраў, але трэба рабіць стаўку на прыцягненне новых сіл. Згадзіўся з думкай аб неабходнасці стварэння двух ВТНУ, пры гэтым трэба ўлічваць таксама базу іх камплектавання. Даводзіў, што неабходна адкрыць ВТНУ ў Гомелі. У выніку сход навуковых працаўнікоў паставіў лічыць праведзеныя спрэчкі матэрыялам для працы камісіі [2, арк. 531].

На наступны дзень, 24 лістапада, даклад наркамата асветы (дакладчык С. З. Слонім) аб арганізацыі ВТНУ слухаўся на пасяджэнні прэзідыума ЦСПСБ. Аднак у сувязі з тым, што пытанне яшчэ не разглядалася на прэзідыуме ВСНГБ, было прынята рашэнне адкласці яго абмеркаванне. Прэзідыум ЦСПСБ папрасіў ВСНГБ у 10-дзённы тэрмін абмеркаваць пытанне разам з МБІТ пры ЦСПСБ [4, арк. 168]. 14 снежня 1929 г. прэзідыум ЦСПСБ заслухаў даклад наркама асветы А. М. Платуна “Аб арганізацыі ВТНУ”. У спрэчках выказаліся старшыня ЦСПСБ І. П. Рыжоў, члены прэзідыума М. І. Аверын, А. Р. Розін, Г. М. Сулькіна, старшыня ВСНГБ Р. П. Грысевіч, старшыня МБІТ пры ЦСПСБ А. М. Каплан. У пастанове прафсаюзнага органа згадзіўся з неабходнасцю стварэння ВТНУ ў складзе 4 факультэтаў: механічнага, хіміка-тэхналагічнага, будаўнічага і інжынерна-эканамічнага, выказаўся за адкрыццё дадзенай ВТНУ ў Гомелі [4, арк. 214].

Вынікі дыскусіі падвёў Савет народных камісараў (СНК) БССР, які 14 снежня 1929 г. прыняў рашэнне арганізаваць ВТНУ ў Мінску [5, арк. 11]. У дадатак 12 студзеня 1930 г. СНК БССР устанавіў структуру Палітэхнічнага інстытута: хіміка-тэхналагічны факультэт (шляхам яго пераводу з БДУ), механічны, будаўнічы, прамыслова-эканамічны

факультэты. Кантынгент студэнтаў інстытута пры поўным яго разгортванні ўстаноўлены арыентыровачна ў 1400 чалавек з прыёмам 465 чал. [5, арк. 33]. Аднак, у сувязі з курсам на стварэнне сеткі ВНУ па падрыхтоўцы спецыялістаў вузкай спецыялізацыі, у ліпені 1930 г. СНК БССР у змену сваіх ранейшых пастаноў прыняў рашэнне аб арганізацыі ў Мінску хіміка-тэхналагічнага, будаўнічага, электратэхнічнага інстытутаў, а ў Гомелі механічнага інстытута [6]. “Карлікавыя” інстытуты сябе не апраўдалі. Таму 1 ліпеня 1933 г. СНК БССР прыняў пастанову аб рэарганізацыі існуючых інстытутаў: энэргетычнага, будаўнічага, тарфянога, водна-меліяратыўнага, хіміка-тэхналагічнага і харчовай прамысловасці ў адзін Палітэхнічны інстытут, падпарадкаваць яго Упаўнаважанаму Наркамата цяжкай прамысловасці СССР пры СНК БССР [7, с. 241]. Такім чынам была адноўлена дзейнасць БПІ – папярэдніка сучаснага Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта.

Спіс выкарыстаных крыніц і літаратуры

1 Пятилетний план инженерно-технических и экономических кадров в промышленности : Материалы к докладу ВСНХ СССР. – М., 1930. – Ч. 1. – 201 с.

2 Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Ф. 306. Воп. 1. Спр. 472.

3 Серада, Н. Дзе павінен быць адчынены Беларускі Палітэхнічны інстытут (У парадку абгаварэння) / Н. Серада // Савецкая Беларусь. – 1929. – 18 ліст. – С. 2.

4 НАРБ. – Ф. 4 п. Воп. 1. Спр. 4434.

5 НАРБ. – Ф. 7. Воп. 1. Спр. 689.

6 Савецкая Беларусь. – 1930. – 20 ліп.

7 БНТУ. 100 лет истории / К. И. Баландин [и др.]. – Минск : БНТУ, 2020. – 244 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМ. Ф. СКОРИНЫ